

Ős- és római kori lelőhelyek feltárása az M6 autópálya nyomvonalán 2006-ban

(Budapest, XXII. ker., Nagytétény)

Az épülő M6 autópálya budapesti nyomvonalszakaszán 2005-ben megkezdett régészeti feltárást (BESZÉDES–SZILAS 2006) 2006 májusában fejeztük be. Ebben az évben – térben is szervesen folytatva a tavalyi munkát – Nagytétény és Érdliget határában, a Nagytétényi út és a Budapest–Székesfehérvár vasút közötti terület-sáv megelőző feltárást végeztük el (1. és 2. kép, XI., XII., XIII., XIII/A, XIV. és XV. munkafelületek). Ezenfelül kutatószondát nyitottunk az említett vasútvonaltól északra, a tervezett szervízút nyomvonalán is (XVI. felület). 2006-ban mintegy 14000 négyzetméter, a teljes feltárás során pedig több mint 28000 négyzetméter felületet kutattunk át. A Nagytétényi út és a vasút-vonal közötti területen 404 új régészeti objektumot találtunk, így a teljes feltárás során előkerült jelenségek száma 660-ra emelkedett. Főként ugyanazok a régészeti korszakok jelentkeztek, mint 2005-ben, újabb periódust csupán a néhány, részben még a Kr. e. 1. századra keltezhető fegyvermellékletes kelta sír jelentett. Újabb részletei kerültek elő a kora római, részben sírkertekbe rendezett hamvasztásos temetőnek, és az urnamezős kultúrához tartozó bronzkori sírmezőknek. Emellett meg kell említenünk, hogy viszonylag sok olyan változatos formájú gödörobjektumot dokumentáltunk, amelyekben egyáltalán

Excavation of prehistoric and Roman period sites along the route of the M6 highway in 2006

(Budapest, XXII, Nagytétény)

The archaeological excavations began along the route of the Budapest stretch of the future M6 highway in 2005 (BESZÉDES–SZILAS 2006) and were finished in May 2006. This year investment-led excavations were conducted in the zone between Nagytétényi Road and the Budapest–Székesfehérvár railway within the borders of Nagytétény and Érdliget (Figs 1 and 2; surfaces XI, XII, XIII, XIII/A, XIV and XV). In addition, a test trench was opened north of the above-mentioned railway along the path of a future service road (surface no. XVI). A surface of about 14,000 square meters was investigated in 2006 from the total excavation surface of 28000 square meters. Altogether 404 new archaeological features were discovered between Nagytétényi Road and the railway, which brings the total number of recovered features to 660. The same archaeological periods appeared as in 2005. Only a few Celtic graves with weapons as grave goods and dating from the 1st century BC represented a new period. New segments were uncovered of the Early Roman cremation cemetery divided into graveyards and the Late Bronze Age cemeteries of the Urnfield culture. Relatively many pit features of diverse shapes were documented. These pits contained very few, if any, finds. Some may have been robbed graves judg-

nem, vagy csak minimális számban volt leletanyag. Egy kisebb részük talán formájukat tekintve kirabolt sír lehetett, a többi funkciója bizonytalan.

Késő bronzkor

Az M6 autópálya 2006-os ásatási idejének legjelentősebb őskori vonatkozású eredménye, hogy előkerült a 2005 őszén 5 sírral lokalizált késő bronzkori, urnamezős kultúrához tartozó temető (BESZÉDES-SZILAS 2006) központi része a Nagytétényi úttól északra (XIII.-XII. felület), ahol a korszak további 92 sírját tártuk fel.

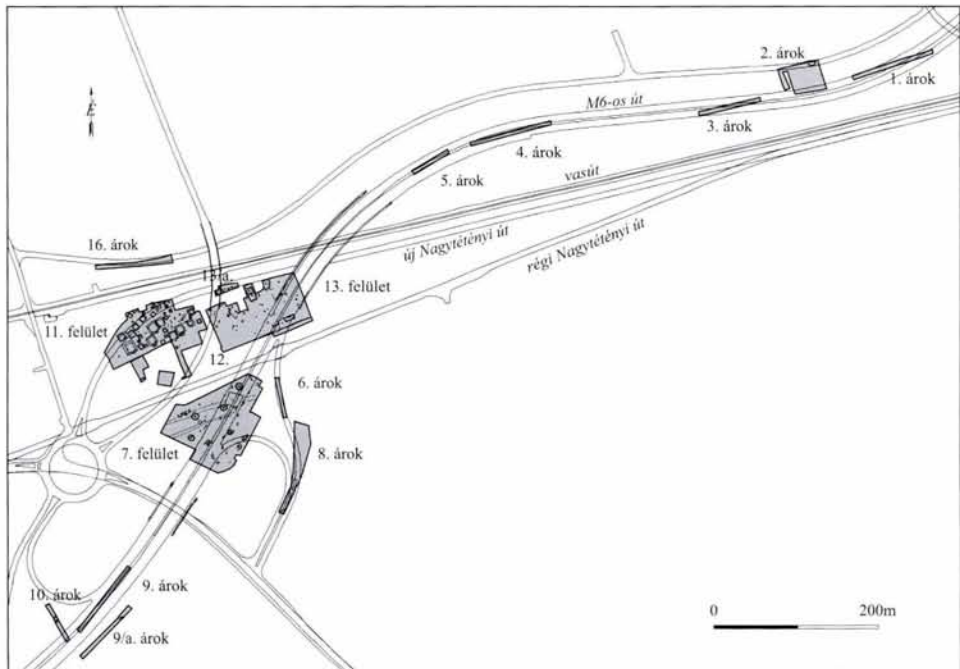
A sírok közel harmada (23 darab) igen rossz állapotban maradt meg, amely részben az edények rossz égetési technikájával, részben a sírok magasan, még a humuszrétegben való jelentkezésével magyarázható.

ing from their shapes while the function of the remainder is uncertain.

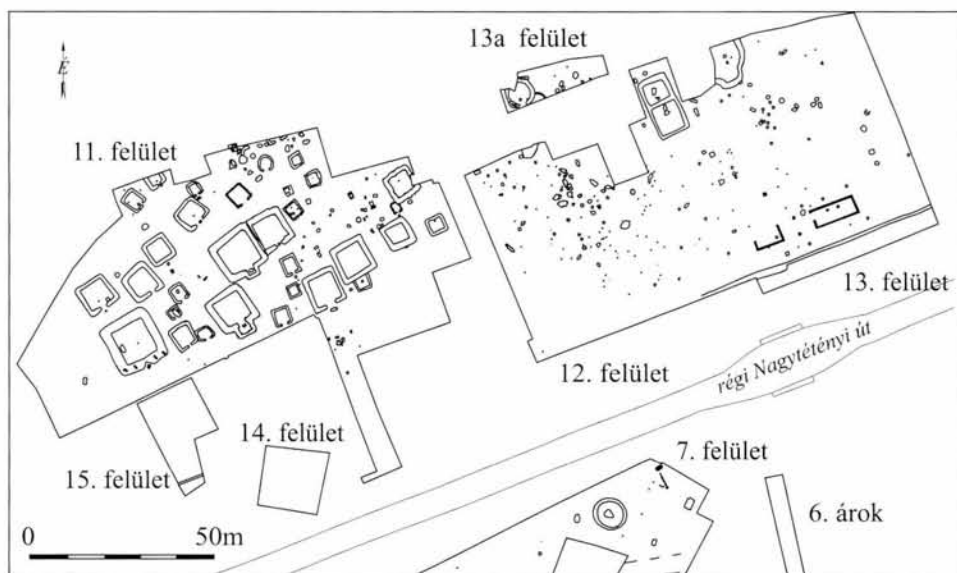
Late Bronze Age

The most significant prehistoric result from the excavation period in 2006 along the route of the M6 highway was the discovery of the central part of the cemetery of the Urnfield culture (BESZÉDES-SZILAS 2006) north of Nagytétényi Road (surfaces XIII-XII), which had first been identified by five graves in the autumn of 2005 and where a further 92 graves from this period were unearthed.

Nearly one third of the graves (23 graves) were found to be in very poor condition, due to the insufficient firing of the cremation vessels and the fact that the graves appeared high up in the humus layer. The

1. kép: A 2005-2006. évi feltárások helyszínrajza
Fig. 1: Complex plan of the 2005-2006 excavations

2. kép: A 2006. évi feltárás helyszínrajza
 Fig. 2: Plan of the 2006 excavations

A feltárt temetkezések két nagyobb csoportba sorolhatók.

Az ép edényeket tartalmazó sírok (53 darab) urnás, illetve urnás-szórthamvas rítusúak voltak, amelyeknél az urnán kívül a sírgödör betöltésében is találtunk emberi hamvakat. A 294. sírban megfigyelhető volt az emberi hamvakkal együtt a sírgödörbe behordott máglya földjének fekete, kormos maradványa is.

Ezen kívül jelentős a száma (16 darab) azoknak a temetkezéseknek, amelyeknél a gödörben egy csomóban, vagy szétszóródva helyezkedtek el edénytöredékek, körülöttük emberi hamvakkal, kalcinált csontokkal. A földdokumentálás során a betöltés homogenitása, „érintetlensége” miatt a temetkezési rítus egy változatára gyanakodunk, amikor is valamilyen okból vagy a sírgödörben, vagy még behelyezés előtt összetörték a hamvakkal teli edényeket. Egy esetben (302. objektum) az edénytöredékek egy ovális gödör északkeleti, kissé lemélyített

burials brought to light can be divided into two major groups.

The graves that contained intact vessels (53 graves) were urn graves and urn graves with scattered ashes, where human ashes were also found in the fill of the grave pits outside the urn. The sooty remains of the earth from the pyre were also thrown into the pit together with the human ashes in grave no. 294.

In addition there were many burials (16 graves) where the shards lay in a heap or scattered in the pit surrounded by human ashes and calcinated bones. As the fill appeared to be homogenous and intact during the documentation of the discolourations, we interpreted the phenomenon as a special variant of the rite, where, for some reason, the vessels were filled with ashes crushed in the pit or before being placed in the pit. In one case (feature no. 302), the shards were collected in the north-eastern, slightly depressed end of

végében voltak összehordva. Megemlíthető még az 523. sír, ahol a 40 centiméter átmérőjű gödörben egy nagyobb tárolóedény peremtöredékét helyezték el.

A két rítus ötvöződése is megfigyelhető temetőnkben: a 327. sírba egy urnát, egy tálat és egy fülcesészét helyeztek, melyeket több edény töredékeivel borítottak be. (3. kép)

Leggyakrabban közepes nagyságú, gömbös testű hengeres, kihajló, vagy csoncakúpos nyakú, egy-két szalag- vagy háromszög átmetszetű füllel ellátott urnát helyeztek a sírokba, de kettős kónikus testű, sűrűn árkolt vállú, valamint fazék- vagy mélytál formájú edényt is használtak erre a célra. Ezeket sima behúzott, vagy turbántekereses peremű tálakkal fedték le, ám néhány esetben – hasonlóan a 2005-ben megfigyelt 185. sírhoz – borítótál helyett edénytöredékeket raktak az urnaedények szájára. (479. objektum, 4. kép)

Az urnaedényeken kívül szorosan melléjük helyezve perem fölé húzott fülű, félgömbös csészéket, kisebb S-profilú

an oval pit. Grave no. 523 should also be mentioned. Here, the rim fragment from a large storage jar was placed in a pit with a diameter of 40 cm.

A combination of the two rites can also be observed in the cemetery. Grave no. 327 contained an urn, a dish and a handled cup covered with the shards from several other vessels. (Fig 3)

Usually, a medium large urn with a globular cylindrical body or a truncated-cone-shaped neck with one or two band handles or ones that were triangular in cross-section were placed in the graves, although bi-conical vessels with densely grooved shoulders and ones resembling pots or deep bowls were also used for this purpose. They were covered with dishes with inverted or spiral-grooved rims. In a few cases, shards replaced the dishes that covered the urns similarly to grave no. 185 found in 2005 (feature no. 479, Fig 4).

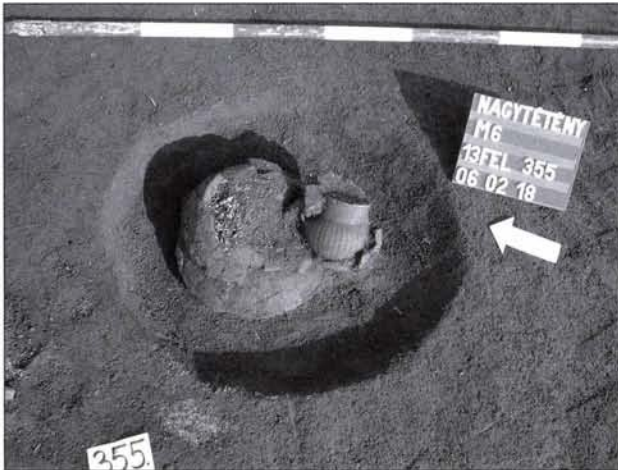
Hemispherical cups with the handles drawn up over the rims, smaller S-profiled mugs or small hemispherical bowls were

3. kép: Késő bronzkori urnasír, edénytöredékekkel borítva
Fig. 3: Late Bronze Age urn grave covered with shards of vessels

4. kép: Edénytöredékekkel borított
fazékurna
Fig. 4: Pot urn covered with shards
of vessels

5. kép: Egymásba helyezett bögrék
egy késő bronzkori
urnasírban
Fig. 5: Cups placed into each other
in a Late Bronze Age urn grave

6. kép: Késő bronzkori hamvasztásos
sírcsoport
Fig. 6: Late Bronze Ages cremation
grave group

csuprokat, vagy kisebb félgömbös tálkákat találtunk. Több ízben (7 darab) már a bontás során megfigyelhető volt edények egymásba helyezése. Ezek közül kiemelendő a 360. sír, amelynek urnájába két, szájával lefelé fordított bögrét tettek, valamint a 355. temetkezés, ahol két csaknem azonos peremátmérőjű csészét raktak egymásba. (5. kép)

Néhány sír bontásakor az elhunyt elhamvasztott bronzékszereinek maradványát is megtaláltuk: ezek egyszerű tűtípusok, bronzspirálok voltak. A temetőrészlet valószínűleg vérségi kapcsolaton alapuló csoportos szerkezetet mutat. Ennek leglátványosabb példája az egymástól 60 centiméterre háromszög formában elhelyezkedő 347-349. sírokból álló csoport. (6. kép)

Az Európa nagy területein megjelenő urnamezős kultúra halottait – a máglyán történő elhamvasztás után – több száz síros sík urnatemetőkben helyezte el, melyek egy része a művelődés teljes időtartama alatt használatban volt. Az Északkelet-Dunántúlon és tőle északra, a Duna túloldalán megjelenő Válföldi (Hotín)-csoport e kultúrkör lokális variánsának tekinthető, mely letelepedésével messze kiemelkedik a korszak Kárpát-medencei művelődései közül. Nagyobb temetői a Duna mentén a fővárostól délre Tökölön (PATEK 1958), Szigetszentmártonban (Régészeti Füzetek 27, 1974, 14), északra Békásmegyér-Királyok útjáról (SCHREIBER 1991), Szentendréről (MRT 7, 248.) stb. ismertek. Egységes rítusuk, standard edénytípusaik és azok kombinációi, a csekély számú bronztárgy, valamint a teljes temetőfeltárások hiánya következtében a kultúra társadalmi berendezkedéséről még igen keveset tudunk. Néhány esetben megfigyelt

found standing next to the urns. In a few cases (7 graves) it could already be observed during the excavation that the vessels were placed into each other. Of these, grave no. 360 should be mentioned. Here two cups were put with the mouths face down into the urn, while two cups with rims of nearly identical diameters were placed into each other in grave no. 355. (Fig. 5)

In a few graves, the remains of the bronze jewelry of the cremated deceased were also found including simple pin types and bronze coils. The cemetery segment probably displays a group arrangement based on kinship. The most spectacular evidence is provided by the group comprising graves 347-349. These burials were placed in a triangle at a distance of 60 cm from each other. (Fig. 6)

The people of the Umfield culture, which occupied large territories of Europe, laid their dead, who had been cremated on pyres, in plain urn cemeteries comprising hundreds of graves. Some of these cemeteries were used throughout the entire lifespan of the culture. The Válföldi (Hotín) group that lived in north-east Transdanubia and north of it on the other side of the Danube was a local variant of this cultural entity which displays the highest density of settlements among contemporary cultures in the Carpathian Basin. Its large cemeteries are known from along the Danube from Tököl (PATEK 1958) and Szigetszentmárton (Régészeti Füzetek 27, 1974, 14) south of the capital and from Békásmegyér-Királyok Road (SCHREIBER 1991) and Szentendre (MRT 7, 248), etc. north of Budapest. Very little is known about the social structure of this group because of the uniformity of the burial rite, the standardization of

halmos temetkezéseik (Kánya-derkúti-dűlő: CSALAGOVITS 1936; Budaörs: MRT 7, 64.; Szigetmonostor-Felső rétek: MRT 7, 297), valamint a békásmegyeri temető kuriózumszámba menő símmellékletei azonban árnyalják e képet, melyhez a nagytétényi feltárás eredményei is hozzájárulhatnak.

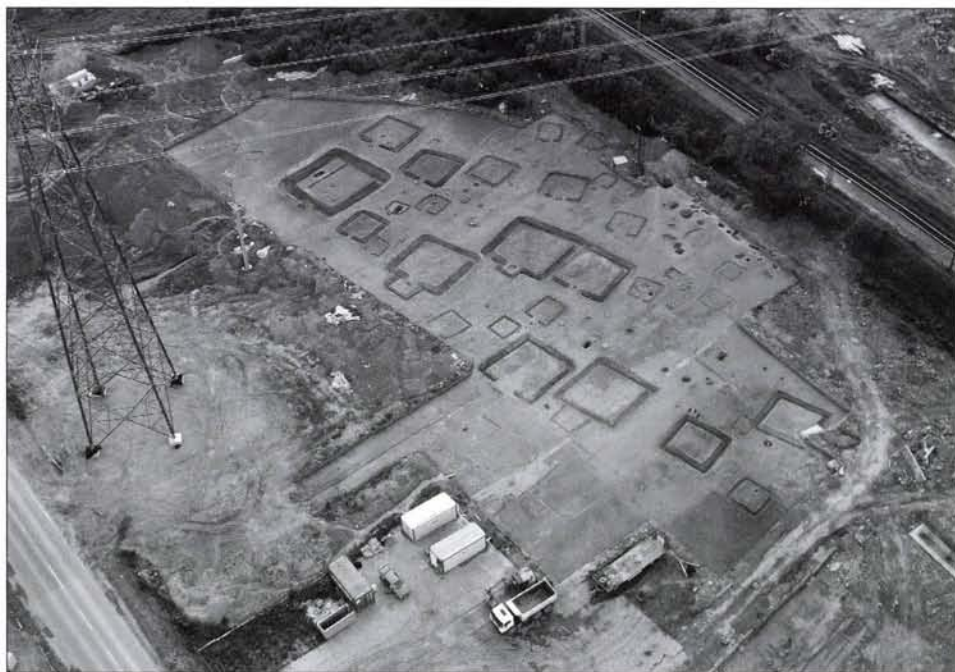
Római kor

A késő bronzkori sírmezőt részben fedte a kora római hamvasztásos temető, amelynek a két ásatási évad során több mint 50 urnasírtát tártuk fel. Az urnasírok kisebb része (15 sír) árokkal határolt sírkerteken belül került elő. (7. kép) A sírkerteken kívüli urnás temetkezések egy részénél semmiféle sírmejelölési formát nem találtunk (vagy nem maradt fenn ennek nyoma), 16

vessel types and their combinations, the low number of bronze objects and the lack of completely recovered cemeteries. The rarely occurring tumulus graves (Kánya-derkúti-dűlő: CSALAGOVITS 1936; Budaörs: MRT 7, 64.; Szigetmonostor-Felső rétek: MRT 7, 297) and the unique grave goods from the Békásmegyér cemetery color the picture, to which the results from the excavations at Nagytétény can make a contribution.

Roman period

The early Roman cremation cemetery, in which more than 50 urn graves were unearthed over the two excavation seasons, partly covered the Late Bronze Age cemetery. A small proportion of the urn graves (15 graves) were unearthed in graveyards

7. kép: Kora császárkori sírkertek (légifotó)
Fig. 7: Early Imperial Period graveyards (aerial photo)

esetben azonban kisebb-nagyobb kőpakolás került elő. A két sírmezejelölési forma között nincs átfedés, vagyis nincs olyan temetkezés, amelyet körülárkolás és ezzel együtt kőpakolás is jelez.

Az urnás temetkezéseken kívül 3 szórthamvas sír is előkerült, közülük az egyik (380. objektum) épített kőládásír volt, gazdag üveg- és fémmellékletekkel. Csontvázas temetkezést csupán egyetlen esetben találtunk, míg két további, csontokat és hamvakat nem tartalmazó, gazdag mellékletű, téglalap alakú sírgödört jelképes sírnak határozhatunk meg.

A sírkertek két kör alakú és egy szabálytalan, többszörösen ívelt oldalú kivételével mind négyzetes, vagy téglalap alaprajzúak voltak (néhányik déli oldalán kisebb, kiugró négyzetes toldalék volt megfigyelhető). A 2005-ben talált sírkertek mellé idén még további 29-et tártunk fel, így összesen 34 sírkertet sikerült dokumentálnunk. Méretük igen változó: a legkisebb $2,4 \times 2,9$ méter, a legnagyobb $14,6 \times 15,2$ méter kiterjedésű. Legtöbb esetben a déli (*limesút* felé néző) oldalon megszakad az árok vonala, egy átlagosan másfél méter szélességű bejárati részt szabadon hagyva.

A sírkertek árkai „V” keresztmetszetűek, vagy a sekélyebbeknél félkörívesek. Schol nem sikerült összetettebb fakonstrukció nyomait rögzíteni sem az árok alján, sem a sírkerten belül, így azt a korábbi hipotézist, hogy a körülárkolások fából ácsolt (sír)építmények alapárkai lennének mindenképpen el kell vetnünk (ezt már csak az árok nagyobb mélysége és több esetben „V” keresztmetszetű formája is kizárja).

Egyazon sírkerten belül olykor két, vagy három urnásír is előkerült, vagyis a sírkertek nem – vagy legalábbis nem mindig – egyetlen személy temetkezési helyeként

enclosed by ditches. (Fig. 7) Certain urn graves dug outside the graveyards did not show any trace of grave markers (or they were not preserved), while in 16 cases small and large stone piles were found. The two grave marking methods were not combined which means that no grave was both enclosed by ditches and marked by a stone pile.

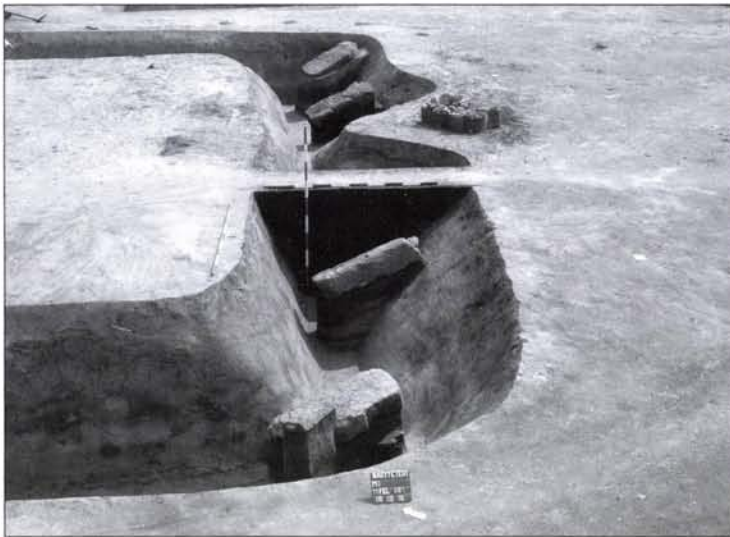
Three graves were found with scattered ashes beside the urn graves. One (feature no. 380) was a sarcophagus burial with rich glass and metal grave goods. There was only a single inhumation burial, while two oblong grave shafts containing rich grave goods without the presence of either ashes or bones. These were identified as symbolic graves.

The grave yards were square or oblong in shape (a small square annex jutted out from the southern side of a few grave yards) except for two round ones and an irregular one with multiply arched sides. Beside the grave yards uncovered in 2005 further 29 were recovered this year, so that it was possible to document 34 grave yards in total. Their measurements were very diverse with the smallest one measuring $2,4 \times 2,9$ m, while the largest one occupied a surface of $14,6 \times 15,2$ m. The line of the surrounding ditches was generally broken on the southern side (facing the *limes road*) leaving an 1.5 m wide entrance on average.

The ditches from the grave yards were “V”-shaped in cross-section although the shallower ones were semi-circular in cross-section. No traces could be observed of a wooden construction either on the bottom of the ditches or inside the grave yards, so the hypothesis that the round ditches were the foundation ditches for carpentry (grave) constructions must be rejected (the greater depth of the ditches and in

8. kép: Hamvasztásos urnasír (673. obj.)
Fig. 8: Cremation urn grave (feature no. 673)

9. kép: Sírkertárokba bedöntött sztélék
Fig. 9: Steles pushed into the graveyard ditch

szolgáltak, hanem családi tulajdonban (használatban) álltak.

Hasonló sírkertekből álló kora római hamvasztásos temető ismert többek között a Lajta hegység melletti Mannersdorfból, (UBL 1974) Hegyeshalom határából, (FIGLER-VADAY 1998) Győrből, a Vagongyár területéről (BÍRÓ 2006) és a

many cases the “V”-shaped cross-section also make this function improbable).

Sometimes two or three urn graves could be found in the same grave yard, which means that the grave yards were usually the burial places of more than one person and thus owned (used) by a family.

Veszprém-megyei Halimbáról. (TÖRÖK 1961)

Gazdag mellékletei és kultúrtörténeti vonatkozásai miatt érdemes külön is kiemelni egy temetkezést. A temetőben feltárt legnagyobb alapterületű, négyzetes árokkal határolt sírkerten (661. objektum) belül egy urnasírt (673. objektum, 8. kép) és egy teljes lócsontvázat tartalmazó sírgödört (669. objektum) találtunk. Az álló pozícióban leölt, súlya alatt összerogyott másfél-kétéves csikó (Lyublyanovics Kyra meghatározása) mellől zabla, szíjbújtatók és egyéb lószerszámok kerültek elő, míg az emberi hamvakat tartalmazó sírban egy bronzfülű favödörbe helyezett függőleges nyelű bronz merítőkanalat (*simpulumot*), egyfülű festett korsót, vízszintesen kihajló peremű mély tálat, egy Nero-érmét, kisebb bronzszegecskéket, továbbá részben megolvadt, apróbb bronztöredékeket találtunk. A sírkertárok déli, bejáratú oldalán öt darab sírkő került elő a félig betöltődött árokba döntve. (9. kép) A sírkövek közül négy, azonos méretű és felépítésű sztélé volt; felül lekerekített záródással, egyszerűen bemélyített képmezőjükben plasztikusan megformált bennszülött viseletű szolgálólány-, lovas- és ovális pajzsábrázolással. (10. kép) Az alakok megformálása meglehetősen nehézkes, gyakorlatlan kőfaragóra utal. A nyilvánvalóan egyazon megrendelés keretében elkészített, négy bennszülött tematikájú sztélét eredetileg árkon kívül, a sírkert frontoldalán állították fel, egymástól egyenlő távolságban.

Az ötödik sírkő az előbbiektől kisebb és eltérő kivitelű volt; háromszögű orommezőjében kiterjesztett szárnnyú sast faragtak ki, míg egyszerűen keretelt képmezőjében keresztbevetett lábakkal álló férfialakot ábrázoltak jobbáiban karddal, bal kezében lándzsával. A sírkő alján csapolás volt, va-

Similar Early Roman period cremation cemeteries composed of grave yards are known for example from Mannersdorf in the Lajta hills, (UBL 1974), from Hegyeshalom, (FIGLER-VADAY 1998) from the territory of the Wagon factory in Győr (BÍRÓ 2006) and from Halimba in Veszprém county. (TÖRÖK 1961)

One of the burials deserves special mention because of its rich grave goods and its cultural historical connotations. A pit containing an urn grave (feature no. 673, Fig. 8) and a complete horse skeleton (feature no. 669) was found in the largest grave yard (feature no. 661) of the cemetery enclosed by a square ditch trench. The 1.5 or 2 year old colt was slaughtered in a standing position. (Kyra Lyublyanovics identified it) A bit, strap dividers and other elements of the harness were found next to it. The

10. kép: Bennszülött viseletű szolgálólányt ábrázoló sztélé a 661. számú sírkertárból

Fig. 10: Stele depicting a maiden in autochthonous costume from graveyard ditch no. 661

gyis valamilyen talapzatba illesztve állították föl. (11. kép)

A nagyjából a Kr. u. 1. század utolsó harmadában eltemetett személy közösségén belül előkelőbb társadalmi réteghez tartozhatott. Ezt jelzi gazdag mellékletű sírja, a lóáldozat, a nagyméretű sírkert, valamint az ahhoz tartozó faragott sírkövek. A temetkezés egészében az őslakos kelta és a római kultúra keveredése tükröződik. A sírkert körülárkolásának szokása, a sztélék képmezőinek ábrázolásai benszülött jegyeket viselnek, míg magában a faragott sírkőállítás gyakorlatában a romanizáció hatását láthatjuk. A síregyüttes további interpretálási lehetőségei közül érintőlegesen megemlítjük, hogy noha fegyvermelléklet nem került elő, de a sztélén kifaragott lovasábrázolás, a háromszög záródású sírkövön kezeiben fegyvereket tartó figura, valamint a lóáldozat felveti annak a lehetőségét, hogy itt egy benszülött (eraviszkusz) származású, lovas *auxiliáris* katonát temettek el.

A feltárás leletanyagának feldolgozása még folyamatban van, ennek ellenére néhány, a római kori temető egészére vonatkozó sajátosság már most megállapítható. A sírkerámia túlnyomó többségét a La Tène hagyományú edények teszik ki. (12. kép) Az úgynevezett provinciális „római” gyártmányok (például *terra sigillata* másolatok) jóval kisebb arányban vannak jelen, és csak elvétve jelentkeznek a sírokban importtárgyak. Mindössze egyetlen darab, egy applikált díszű, Consp. 34-es formájú tál képviseli a *terra sigillata*-kat, míg a nyugat-pannoniai koracászárkori temetőkből gyakori vékonyfalú kerámia, vagy annak másolata egyáltalán nem került elő. Hiányoznak a mécsesek is. A mécsesek és a sigillaták hiánya a temetőt használó népség etnikumából, annak társadalmi

11. kép: Fegyveres férfialakot ábrázoló sírkő a 661. számú sírkertárból

Fig. 11: Gravestone depicting an armed man from graveyard ditch no. 661.

grave that contained the human ashes was furnished with a bronze ladle (*simpulum*) with a vertical handle placed in a wooden bucket with a bronze bail, a one-handed painted jug, a deep bowl with a horizontally everted rim, a Nero coin, small bronze rivets and partially melted small bronze fragments. Five grave steles were found by the southern side of the ditch of the grave yard by its entrance, which were pushed into the half-filled ditch. (Fig. 9) Four of the grave steles were identical in their measurements and structure. All had a rounded closing at the top and a relief depiction of a maiden in autochthonous costume, a mounted person carrying an oval shield in a simply hollowed out picture field. (Fig. 10) The figures were rather coarsely carved implying that they were made by an unskilled carver. The four ste-

12. kép: Kelta hagyományú kerámia a hamvasztásos temetőből

Fig. 12: Celtic ceramic from the cremation cemetery

gazdasági helyzetéből fakadó jellegzetesség.

A pannoniai pecsételt kerámia – amely sírkerámiaként is gyakori az eraviszkusz alaplakosságú területeken – a feltárt temetőrészben csak gyér számban van jelen. Úgy tűnik, hogy közülük is inkább a korai típusok vannak képviselve, a Kr. u. 2. századra jellemző Drag 37-es formát utánzó darabok ugyanis teljesen hiányoznak.

Üvegeket is csak csekély számban helyeztek sírokba. Közülük legjobb állapotban a 380. hamvasztásos sír Kr. u. 1. század második felére keltezhető egyfülű, hasábos testű palackja maradt meg. (BARKÓCZI 1988, 167/a forma = ISINGS 50a forma)

A fém sírmellékleteket elsősorban a fibulák reprezentálják, közülük a noricum-pannoniai térség kelta őslakosságának jellegzetes ruhakapcsolói, az erőprofilú egygombos- és a szárnyas fibula jelentek. (13. kép) A fibulákon kívül szór-

les with their autochthonous themes, were evidently ordered at the same time and were originally raised at even distances from each other outside the ditch on the front side of the grave yard.

The fifth grave stele was smaller and had a different structure than those described above. An eagle with spread wings was carved in the tympanum, while a man with crossed legs holding a sword in his right hand and a spear in his left hand was depicted in the simply framed picture field. There was a tenon at the bottom of the tombstone indicating it was raised on a pedestal. (Fig. 11)

The person buried approximately in the last third of the AD 1st century may have belonged to a higher social stratum in the community. This is implied by the rich grave goods, the horse offering, the large size of the grave yard and the carved grave steles. The burial reflects a mixture of the autochthonous Celtic and the Roman cultures. The ditch enclosing the grave yard and the depictions in the picture fields of the steles are autochthonous features, while the practice of raising carved grave steles is an effect of Romanization. Other interpretations of this grave unit are based on the fact that although there was no weapon found among the grave goods, the depiction of the horseman on one of the stele, the figure holding weapons on the grave stele with a triangular closing and the horse offering suggest that a mounted auxiliary soldier of autochthonous (Eraviscan) origin was buried here.

The analysis of the find material from the excavation has not yet been finished although a few characteristics of the Roman period cemetery can already be described. The overwhelming majority of the grave ceramics are composed of ves-

ványosan érmeket, vaskéseket, valamint egyéb kisebb tárgyakat (például csengőt) helyeztek az urnasírokba. Mindenképpen kiemelkedik a fémmellékletek sorából a fent említett 673. urnasírban talált bronz merítőkánál, amely Észak-Itáliából került Pannoniába. A temetési szertartásokon gyakran alkalmazott, rövid tagolt nyelű, talpas kiképzésű merítőkánál pontos analógiáit Emona, Siscia, Poetovio, Savaria és Adony temetőiből ismerjük. (RADNÓTI 1938, 101-102. Typus Nr. 43) Ritkasága miatt érdemel említést a Kr. e. 64–62 között vert ezüstözött *serratus denar*, előlapján Iuno Sospita ábrázolásával. (14. kép) A Kr. u. 1. és 2. századi érméken kívül, a felső humuszos rétegekből későbbi, Kr. u. 4. századi pénzek is előkerültek, amit a *limesút* közelségével magyarázhatunk (a temetőnek nincs sem Kr. u. 3., sem Kr. u. 4. századi horizontja).

Több tudományos kérdés is fölmerül a temető kapcsán. Közülük az egyik legalapvetőbb: melyik korabeli településhez tartozhatott, kik temetkeztek ide? Kézenfekvőnek tűnne elvileg, hogy a *limesút* mentén, hosszanti irányban elnyúló temetkezési zónát (mint útmenti temetőt) a legközelebbi, mintegy 2,5 kilométer távolságra található Campona táborához, pontosabban annak *vicusához* kössük. Ez ellen azonban több nyomós érv hozható fel. A camponai tábor jelenlegi ismereteink szerint Traianus, de inkább Hadrianus uralkodása idején építették, korábbi tábornyomok, vagy erre utaló leletek ezidáig nem kerültek elő. Márpedig a temető számos sírja a Kr. u. 1. század közepére, második felére keltezhető, nem beszélve a legkorábbi temetőhorizontot jelentő kelta sírokról, amelyek az *opus interrasiile* technikával díszített bronz kardhüvelyek alapján még korábbiak.

sels in the LaTène tradition. (Fig. 12) The so-called provincial “Roman” products (e.g. Samian ware imitations) are represented in much lower proportions, while imported goods only sporadically occur in the graves. Only a single item, a dish of Consp 34 shape with applied ornaments, represents Samian ware, while thin-walled ceramics or their imitations, which are common elements of Western Pannonian Early Imperial Period cemeteries, are totally absent. Neither are there any lamps. The absence of lamps and Samian wares is a specific feature coming related to ethnic affiliation and the social-economic status of the population that used the cemetery.

Pannonian stamped ceramics, which commonly occur in graves on territories inhabited by the Eraviscan base population, is only represented by a few items in the recovered cemetery segment. It is the early types that are especially encountered, while the items that imitate Drag

13. kép: Fibula sirmellékletek
Fig. 13: Brooch grave goods

14. kép: Köztársaságkori serratus denar előlapján
Iuno Sospita ábrázolásával
Fig. 14: Republican Era serratus denar with a
depiction of Iuno Sospita on the obverse side

A Campona *auxiliáris vicushoz* történő kapcsolat ellen szól az is, hogy a sírmellékletek igen erős bennszülött hatást tükröznek és hiányoznak azok a leletek, amelyek egy *auxiliáris vicus* temetőjétől „elvárhatók” lennének (például mécsesek, nagyobb mennyiségű importáru stb.). Amennyiben a leletanyag kelta jellegéhez hozzávesszük a négyzetes sírkertek korai La Tène korszaktól szinte folyamatos jelenlétét, nagy biztonsággal kijelenthetjük, hogy a temető egy a római foglalatást megelőző és még legalább a Kr. u. 2. század első harmadáig, közepéig létező bennszülött (eraviszkusz) településhez tartozott. Ez a település ma még lokalizálatlan, valószínűleg a feltárási területtől körülbelül 800 méterrel északra folyó Sulák-patak völgyében keresendő. A temetőtől délkeletre alig 100 méterre elterülő, volt Sertéshizlalda (ma: Harbor Park) területén feltárt kiterjedt kelta telep az eddig megjelent rövid jelentések alapján nem érte meg a római kort. (SZILAS 2002)

További kutatásokat igénylő feladat annak tisztázása is, hogy a Régészeti Topográfából érdeklőként ismert római

37 type and are characteristic of the AD 2nd century are totally missing.

Glass vessels were also rarely placed in the graves. The one-handed prismatic flask in cremation grave no. 380 dated to the second half of the AD 1st century was the best preserved item. (BARKÓCZI 1988, shape 167/a = ISINGS shape 50a)

Metal grave goods are primarily represented by brooches, especially strongly profiled one-knobbed brooches and the winged brooches characteristic of the autochthonous population of the Noricum-Pannonian region. (Fig. 13) Beside brooches, a few scattered coins, iron knives and smaller objects (like a bell) were placed in the urn graves. The above-mentioned bronze ladle from urn grave no. 673 is a special item among the metal finds. It came to Pannonia from Northern Italy. The exact analogues to the footed ladle with a short and segmented handle, which commonly used in burial rituals, are known from cemeteries in Emona, Siscia, Poetovio, Savaria and Adony. (RADNÓTI 1938, 101–102, Typus Nr. 43) The silver-coated *serratus denar* minted in 64–62 BC with a depiction of Iuno Sospita on the obverse side represents a rare find in this region. (Fig. 14) Beside the coins from the AD 1st and the 2nd centuries, later coins from the AD 4th century were also found in the upper humic layers, which can be explained by the proximity of the *limes road* (the cemetery does not have a AD 3rd or 4th century horizon).

A number of scientific questions can be raised with regard to the cemetery. The most central ones are which contemporary settlement it belonged to and who used it. Theoretically it seems evident that the elongated burial zone along the *limes road* (a road-side cemetery) should

kori, főként csontvázas temetők, szőrvány-sírok, amelyek a feltárási területünktől nyugatra, északnyugatra 200-300 méterre lokalizálhatók, milyen kapcsolatban állnak a most feltárt temetőrészlettel.

Beszédes József – Szilas Gábor

Irodalom/References:

BARKÓCZI 1988 – Barkóczy, L.: Pannonische Glasfunde in Ungarn. Budapest, 1988

BESZÉDES-SZILAS 2006 – Beszédes J. – Szilas G.: Óskori és római kori lelőhelyek feltárása az M6 autópálya budapesti szakaszának nyomvonalán 2005-ben. *Aqfűz* 12 (2006) 147–158.

BÍRÓ 2006 – Bíró Sz.: Arrabona temetői. Győr-Vagongyár. In: Rómaiak nyomában. Kiállításvezető (Győr 2006). A Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Kiállításvezetője 1 (2006) 79–86.

FIGLER-VADAY 1998 – Figler A. – Vaday Á.: Előzetes beszámoló a Hegyeshalomban feltárt római kori temetőről. *A Hansági Múzeum Évkönyve* (1998) 40–73.

CSALAGOVITS 1936 – Csalagovits J.: Hallstattkori kocsurna Kányáról – Hallstattzeitliche Wagenurne aus Kánya, Kom. Tolna. Tolna Vármegye múzeumának szerzeményei. 1936

MRT 7 – Dinnyés I. – Kővári K. – Lovag Z. – Tettamanti S. – Topál J.: Magyarország Régészeti Topográfiája 7. Pest megye régészeti topográfiája. A budai és a szentendrei járás (XIII/1). Budapest 1986.

PATEK 1958 – Patek E.: A tököli koravaskori temető – Cimetière à incinération découvert dans le village de Tököl et datant de la première époque de l'âge de fer. *BudRég* 18 (1958) 385–424.

be linked with the closest settlement, which is the fort at Campona or rather its vicus lying 2.5 km from here. However, several serious objections arise. As far as is known, the fort at Campona was built in Trajan's time, or even more likely during Hadrian's reign. No earlier traces of a fort or finds suggesting a previous settlement have been found. At the same time, numerous graves from the cemetery can be dated to the middle or the second half of the AD 1st century, not to mention the Celtic graves from the earliest horizon of the cemetery, which are even older based on the bronze sword sheaths decorated using an *opus interrasile* technique.

Another argument against linking the cemetery with the vicus of the auxiliary fort at Campona is the fact that the grave goods reflect a strong autochthonous influence and finds that might be "expected" in the cemetery of an auxiliary fort vicus (such as lamps, a large amount of imported wares, etc.) are missing. If we add to the Celtic features of the find material the continuous presence of quadrangular grave yards from the La Tène period onwards, it seems fairly obvious that the cemetery belonged to an autochthonous (Erasiscan) settlement that was already in existence before the Roman occupation and that survived at least until the first third or the middle of the AD 2nd century. This settlement has not yet been localized although perhaps it stood in the valley of the Sulák brook running about 800 metres to the north of the excavation territory. The large Celtic settlement uncovered on the territory of the former Pigsty (today Harbor Park) only 100 m to the southeast did not survive into the Roman period according to the short reports published to date. (SZILAS 2002)

RADNÓTI – Radnóti, A.: Die römischen Bronzegefäße von Pannonien. DissPann. II.6. Budapest, 1938

SCHREIBER 1991 – Schreiber, R.: Die spätbronzezeitliche Gräberfeld in Budapest. PZ 1991

TÖRÖK 1961 – Török Gy.: Rómaikori faházak nyomai Halimbán. FölArch 13 (1961) 63–71.

SZILAS 2002 – Szilas G.: Késő kelta falusias település feltárása Nagytétény határában. Aqfüz 8 (2002) 114–130.

UBL 1974 – Ubl, H.: Das römerzeitliche Gräberfeld und die zugehörige Siedlung von Mannersdorf a. Leithagebirge, Flur Hausfelder am Arbach. In: Actes du IX Congrès International d'Études sur les Frontières Romaines. Mamaia 1972 (1974) 415–426.

The identification of the relationship of the recovered cemetery segment with the Roman period, mostly inhumation cemeteries and scattered graves found 200–300 m to the northwest and cited in the Archaeological Topography as a site in Érdliget needs further investigation.

József Beszédes – Gábor Szilas